

بررسی پیشینه مشارکت شهروندان در ایران و جهان

فاطمه کلایی

کارشناس سمعی و بصری سازمان فرهنگی، اجتماعی و ورزشی شهرداری شیراز

چکیده

امروزه بیشتر صاحبانظران حوزه مدیریت شهری، تجربه مدیریت متمرکز شهر را شکست خورده دانسته و آن را بدون مشارکت شهروندان ناموفق ارزیابی می کنند. از این رو جلب مشارکت شهروندان یکی از دغدغه های اصلی مدیریت های نوین شهری محسوب می شود. روند فزاینده شهر شینی و گسترش شهر گرایی و پیچیده شدن نظام جامعه شهری از جمله عواملی هستند که ضرورت مشارکت شهروندان در مدیریت شهری را بیش از پیش کرده است بنابراین بهره گیری از مشارکت مردمی و نقش آنان در فرآیند مدیریت شهری از جمله ضرورترین تغییراتی است که باید در نظام برنامه ریزی شهری مورد توجه قرار گیرد. لذا در این پژوهش با توجه به اهمیت و نقش انکارناپذیر مشارکت شهروندان در شکل گیری و حیات آنچه که شهر نامیده می شود برای موفقیت در این مسیر شناخت تجربیات ایران و سایر کشورها می تواند کمک به برنامه ریزی بهتر در این زمینه نماید از این رو این پژوهش به بررسی پیشینه مشارکت در ایران و جهان پرداخته است .

واژگان کلیدی: مشارکت مردمی، مشارکت در ایران، مشارکت در جهان

مقدمه

مشارکت قدمتی برابر با تاریخ انسان دارد، چرا که زندگی انسان در پرتو کنش های متقابل شکل می گیرد. این امر بیانگر هویت ذاتا اجتماعی انسان است. اهمیت مشارکت در سرنوشت جوامع زندگی بشر به حدی است که تقریباً زندگی انسان ها بدون آن ممکن نیست. از دیر باز مشارکت در اداره امور یک مفهوم قدیمی است که در طول تاریخ همواره مورد توجه بوده و به عنوان یک پدیده نوین تلقی نمی گردد. مفهوم مشارکت مردمی در قوانین روم بالاترین پایگاه اجتماعی و سیاسی را داشت. در سال ۲۱۴ میلادی، برای اولین مرتبه حقوق مشارکت در مورد همه ساکنان امپراطوری روم تعمیم داده شد و حق عمومی برای مشارکت به وجود آمد. پیامبر بزرگوار نیز در ۱۴۰۰ سال پیش از مشارکت مردمی نهایت استفاده را می کردند و با همه صحابه شور و مشورت و از پیشنهادهای دریافتی بهره می گرفتند. از دویست سال پیش مشارکت در نظام سیاسی کشورهای باختری راه یافت و آرام، آرام مراحل تحول و دگرگونی کار ساز را پیمود. رشد سریع شهری در کشورهای رو به توسعه مشکلات عمده اجتماعی اقتصادی و فیزیکی پدید آورده است مانند افزایش فقر در شهرها، دسترسی ناکافی به مسکن و خدمات اصلی شهری، بیگانگی شهروندان از هم، ایجاد زاغه و مسکنهای غیرقانونی، سیستم حمل و نقل ناکافی و نارسایی امکانات شهری. دو رهیافت برای برخورد با این مسائل وجود دارد راه نخست کاستن از فشار جمعیتی بر شهر از راه کنترل مهاجرت از روستا به شهر و تشویق کاهش نرخ زاد و ولد است. راه دوم بهکرد مدیریت شهری با افزایش مشارکت شهروندان است که در اکثر کشورهای پیشرفته اعمال می شود. اگر چه نهادهای مختلف و متخصصان مختلف به صورت مستقیم و غیرمستقیم در مدیریت شهری و نهایتاً توسعه پایدار شهری تأثیرگذار هستند اما در کانون این هسته و نقش کلیدی این فرایند مردم هستند. بنابراین تشویق به مشارکت در اداره امور شهر یکی از مهم ترین اصول آرمانی مدیریت شهری نوین است به عبارت بهتر رویارویی با مسائل و مشکلاتی که شهرهای امروز جهان با آن درگیر هستند در قالب برنامه های مشارکتی و در سطوح مختلف مشارکت قابل دستیابی است (یاری حصار، ۱۳۹۰) در چنین شرایطی نظام مدیریت شهری به منظور کاستن از مشکلات رو به فزونی در جستجوی راه های برای تسهیل بهبود زندگی شهری و بهبود مدیریت شهری است که با بهره گیری درست و بهینه از توان و استعداد های شهروندان دست یافتنی است (علوی تبار، ۱۳۷۹) با نگاهی به شرایط و تحولات تاریخی می بینیم که محله در ابعاد اجتماعی بویژه حس تعلق، تعهد اجتماعی و مشارکت مدنی و اعتماد اجتماعی دچار واگرایی اساسی شده است. در چنین شرایطی دستیابی به الگوی محله پایدار در چشم انداز شهر های ایران و به ویژه کلانشهرها با اولویت تقویت ابعاد و مؤلفه های سرمایه اجتماعی مبتنی بر اعتماد، حس تعلق و همبستگی اجتماعی محلهای و اجتماع محور بودن مدیریت شهری الزم و ضروری است. (عبدالهی، ۱۳۸۹) در جهانی که به طور فزاینده به سمت شهری شدن گام برمی دارد مشارکت تمامی عناصر و مؤلفه های مؤثر و مرتبط در سیستم شهری است (متخصصان، سازمانهای مردم نهاد، سازمان های مردمی به ویژه مشارکت مردم و اجتماعات محلی) جایگاه رفیعی دارد یکی از مهم ترین دغدغه ها و ضرورت های امروزین مدیریت شهری برنامه ریزی برای مشارکت دادن مردم و حضور آگاهانه و پایدار شهروندان در عرصه های مختلف فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، رفاهی و امور محلی است. مدیریت محلی با مشارکت مدنی همراه است که زمینه ساز توانمندی و به گفته راپاپورت باعث مقتدر سازی ساکنان محله خواهد شد. مدیریت محلی در واقع تمرین دموکراسی برای رسیدن به جامعهای دموکراتیک می باشد که در آن مردم بتوانند در برنامه ریزی و مدیریت امور شهر دخالت کنند

بررسی مبانی نظری و پیشینه پژوهش

مشارکت

در این نظریه بخش اعظم رفتار به جای اینکه باورها و گرایش‌ها باشد، نتیجه سود و زیانی است که یک رفتار در خود دارد. به عبارتی، پاداش‌ها و مجازات‌هایی که در قبال انجام یک رفتار نصیب شخص می‌شود، تعیین کننده ادامه رفتار اوست

مشارکت مردمی به عنوان یکی از اصلی ترین پایه های که جامعه مدنی بر آن بنا می شود تا تصمیم گیری در سایه تعامل آزاد اقشار و گروهها، انجام شده و منافع اجتماعی گوناگون را از راه مشارکت آنان حاصل شود در نتیجه فرد با تبدیل شدن به شهروند عضو می تواند در گفت و شنود ها و بده و بستان های اجتماعی مشارکت فعال داشته باشد. تازه ترین زمینه مشارکت ”مشارکت شهروندان در اداره امور شهرهاست” این مشارکت یکی از الزامات زندگی شهری است و هنگامی تحقق می یابد که شهرنشینان از حالت فردی که صرفا در مکانی به نام شهر زندگی می کنند درآیند و به ”شهروند” بدل شوند. (علوی تبار، ۱۳۷۹) مدیریت شهری قدرتمند و پایدار زمانی شکل می گیرد که مشروعیت مبتنی بر مشارکت مردم باشد و زمانی قدرت چانه زنی به نمایندگی از شهروندان را دارد که خاستگاه و مقبولیت مردمی داشته باشد براین اساس مسئله محوری مدیریت شهری در زمان مشارکت مردم در تعیین سرنوشت خویش است .

مفهوم مشارکت

یکی از مفاهیم اصلی که امروزه در چارچوب اصول توسعه پایدار (درشهرها) مطرح می‌شود، مشارکتی است که در سطح اجتماعات محله‌ای متبلور می‌شود. مشارکت (Participation) به معنای عام از دیرباز با زندگی انسان پیوند داشته است و همراه با تکامل او تحول یافته است.

واژه مشارکت ۱ (participation) از حیث لغوی به معنی با همدیگر عمل کردن، به عهده گرفتن، سهمی از چیزی بردن و عمل متقابل اجتماعی در یک گروه می باشد در مجموع می توان گفت جوهره اصلی آن را درگیری، فعالیت و تأثیر پذیری دانست .

” مشارکت درگیری ذهنی و عاطفی اشخاص در موقعیت‌های گروهی است که آنان را برمی‌انگیزد تا برای دستیابی به هدف‌های گروهی یکدیگر را یاری دهند و در مسئولیت کار شریک شوند” (طوسی، ۱۳۷۰).

به عقیده فورستر، مشارکت مردم عبارتست از فرآیند و حق اساسی که بنا بر آن مردم به طور عاقلانه و با آگاهی، اراده و رغبت در زمینه‌های خاصی، به قبول گوشه‌ای از مسئولیت آن پرداخته و بطور گروهی سعی در ارضای نیازهای روحی روانی فردی و نیز گروهی خود می‌کنند. همیاری جهت رسیدن به اهداف از پیش تعیین شده که بر اساس نیازهای واقعی اولویت بندی شده است و در آنها امکانات و محدودیت‌ها در نظر گرفته شده است، از ویژگی‌های این مشارکت می‌باشد (شاهمرادی، ۱۳۹۲)

دلایل و انگیزه‌های مردم برای مشارکت متفاوت است. کنش‌های مربوط به مشارکت همگانی رفتارهایی معقول و هدفمندند و این بدین معناست که قصد مردم اینست که از طریق ابزارهای مناسب به نتایج خاصی برسند. عواید ناشی از مشارکت و نتایج اجتماعی آن تأثیر شگرفی بر حوزه مشارکت دارد. به علاوه انگیزه‌های متفاوتی همچون کار به خاطر منافع عمومی، احساس وظیفه، علاقه به کار با دیگران،

کسب محبوبیت، اشتیاق به گرفتن پست در بنگاه‌ها، سازمان‌ها و یا بنیادها، برخورداری از احترام و قدردانی دیگر شهروندان و یا دستیابی به اهداف شخصی، افراد را به مشارکت در حوزه های سیاسی و اجتماعی ترغیب می کند.

اصول و ویژگی های مشارکت

فراگیر و در امکان همه باشد.

سازو کارهای شفاف و موثری داشته باشد.

در نهادهای مدنی از قبل زمینه سازی شده و تداوم آنها هدف باشد.

در چارچوب حقوق شهروندی به مکان تغییر روال و موضوع مورد مشارکت به همه داده شود؛ -ساختار قدرتی غیر از آنچه منبعث از اراده مشارکت کنندگان است تحمیل نشود(صرافی، ۱۳۸۰: ۴۹).

۴ مشارکت در دیدگاه اسلام

مشارکت از مفاهیمی است که در دیدگاه اسلام از اهمیت ویژه ای برخوردار است. شور و مشورت، همکاری و مساعدت و یاری و یاریگری از مفاهیمی است که مقبولیت ویژه ای از دیدگاه اسلام دارد از جمله در ارتباط با شورا که از ارکان اساسی توجه به مشارکت و توجه به جنبه ای عملی آن است؛ در دو آیه از سوره آل عمران به این مهم اشاره شده است و در آیه ۱۵۹ می فرماید "و مشاور هم فی الامر فاذا عزم فتوکل علی الله ان الله یخب المتوکلین" در کارها با آنان مشورت کن و هر موقع تصمیم گرفتی به خدا توکل کن که خدا متوکلان را دوست دارد. در سوره ی شورا نیز به تفصیل به این امر مهم پرداخته شده است و اهمیت مشورت و خصوصیات افراد مورد مشورت بیان شده است. از طرفی روایات و احادیث مختلف از ائمه اطهار از زوایای مختلفی از شورا و مشارکت را مورد اهمیت قرار داده اند(کوشکی، ۱۳۹۰: ۳۵).

اهداف مشارکت مردمی

- سپردن مدیریت شهری در سطح خاص (که آن جامعه باتوجه به شرایط موجود، ظرفیت های بالقوه و مورد نظر آینده از نظر سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، امکانات و محدودیت ها و...) به مردم با توجه به شرایط موجود جامعه؛
- تقویت روحیه انتقادپذیری مثبت برای از بین بردن عادت های ناهنجار در یک جامعه چون تملق، بی مسئولیتی، بی تفاوتی نسبت به مسائل شهری، رقابت منفی و نپذیرفتن اشتباه و منتقل کردن مسئولیت ناشی از آن به زیردستان و شفاف نکردن روابط موجود در سیستم؛
- تربیت نسل پاسخگو که پایه آن صحه گذاری برخواست معقول و منطقی مردم می باشد که پاسخگویی نیازهای راستین مردم باشند؛
- تقویت کار جمعی و توجه به اصل تکثر و جلوگیری از فردگرایی و تاحد امکان صرف نظر از فواید فرد به نفع جامعه؛
- تقویت اصل شایسته سالاری که در مشارکت ها آنهایی که دارای شایستگی بیشتر می باشند در موقعیت بهتری قرار بگیرند؛
- ارتقای فرهنگ جامعه به سمت جامعه ای با مشارکت خود انگیخته؛
- ایجاد برابری و مساوات بین همه افراد در برابر قانون اساسی و برقراری عدالت اجتماعی؛

- ایجاد پویایی در فعالیت‌های شهری (کریمی، ۱۳۸۸).

تجارب مشارکت مردم در ایران

از نظر اجرایی نیز تجربه‌های مشارکتی در سال‌های اخیر توسط مدیریت شهری تهران شکل گرفته که به اختصار عبارتند از:

پروژه شهر سالم

پروژه شهر سالم با برگزاری "نخستین سمپوزیوم شهر سالم" که در آذر ماه ۱۳۷۰ در تهران تشکیل شد مطرح گردید. این پروژه مبتنی بر فرآیند ابتکارات خود انگیزه مردم و سازمان‌های رای ارتقاء و اعتلای مستمر سطح سلامت جسمی، اجتماعی، اقتصادی و روحی - روانی شهروندان است.

جنبش شهر سالم بر دو اصل کلیدی و اساسی همکاری‌های بین بخشی سازمان‌ها در سطح ملی و محلی از یک سو و مشارکت مستقیم، مستمر و بی‌واسطه مردم جامعه در تدوین و اجرای برنامه‌های سالم‌سازی همه جانبه زندگی شهری از سوی دیگر استوار است (علوی تبار، ۱۳۷۹).

طرح شهردار مدرسه

یکی از پروژه‌هایی که هنوز در میزان نتیجه بخش بودن آن نمی توان به طور قطع نظر داد شهردار مدرسه است این طرح پیگیر اهدافی است که می‌توان آنها را حول سه محور خلاصه کرد:

شخصیت بخشیدن به نوجوانان برای ایجاد تعادل رفتاری و عاطفی

تقویت روحیه مشارکت‌جویی داوطلبانه نوجوانان در سطح شهر، مدرسه و خانواده

شناخت بهتر شهر و مدرسه و شیوه‌های اداره آن به منظور ایجاد رابطه عاطفی و مسئولانه نسبت به محیط زندگی (همان، ۸۱).

طرح پیشگامان فضای سبز

طرح پیشگامان فضای سبز اولین اقدام در منطقه ۱۴ است که برای تشویق شهروندان به توسعه فضای سبز تحقق یافته است. بر اساس این طرح شهروندان علاقه مند به شرکت در توسعه و حفظ فضای سبز به عنوان پیشگامان فضای سبز انتخاب می‌شوند (همان، ۸۶).

طرح محله سالم

برای اجرای این طرح شهردار منطقه پیامی کتبی به ساکنان خیابان دکتر هوشیار به عنوان محل اجرای طرح ارائه نمود. همراه با این پیام ۳۰ کیسه زباله و چند دستورالعمل برای جمع‌آوری منظم و بهداشتی تر زباله‌ها، نظافت محله و حفظ زیبایی و پاکیزگی محیط

زیست به ساکنان ارائه با این اقدام اجرای طرح محله سالم در منطقه ۹ شهرداری تهران آغاز شد. یکی از دست-اندرکاران این برنامه در مورد اهداف آن گفته است: "هدف اصلی اجرای این طرح ارائه هرچه بهتر خدمات شهرداری و آشنا کردن شهروندان به حقوق و وظایفشان است". (همان، ۸۶).

طرح استقبال از بهار

طرح استقبال از بهار، طرحی است که در آن شهرداری تهران با مردم همراه و همدوش می‌شود

با مشارکت دادن شهروندان در این طرح آنان را در اجرای این سنت با ارزش یاری می‌کند. استقبال از بهار کارکردهای متنوعی دارد که تشویق شهروندان به پاکسازی و نظافت خانه و محله‌شان از اولین نتایج آن است (علوی تبار، ۱۳۷۹). از بین طرح‌های مشارکتی انجام شده در سطح شهر تهران، پروژه شهر سالم شهری را می‌توان جامع‌ترین پروژه از این دست دانست. هدف اصلی از این پروژه دستیابی به حفظ و ارتقاء سطح سلامت جامعه شهری است که با بهره‌گیری از همکاری بین بخشی و مشارکت مردمی امکان‌پذیر خواهد بود. در این پژوهش نظریه غالب مورد استفاده مدیریت پایدار شهری است. در این شیوه مدیریت هدف رسیده به توسعه پایدار است و چون توسعه پایدار دارای ابعاد مختلف است در سنجش نقش مشارکت در مدیریت پایدار سعی شده است به ابعاد مختلف مشارکت از نظر اجتماعی، اقتصادی و کالبدی پرداخته شود.

تجارب مشارکت مردم در شهرهای جهان

در مدیریت شهری نوین و در جهانی که به طور فزاینده‌ای به سمت شهری شدن گام برمی‌دارد، مشارکت مردمی جایگاه رفیعی دارد. مدیریت شهری خوب باید نظامی مناسب از حکومت شهری انتخابی را گسترش دهد. چنین حکومتی به معنای مجموعه‌ای از نظام‌ها، ساختارها و معیارهایی است که به بهره‌گیری از آنها تمامی تصمیمات درباره آینده شهر گرفته می‌شود. سازوکارهای قدرتمند پاسخگویی مانند شفافیت کارهای اداری برای مدیریت شهری ضروری است. به عبارت دیگر، رویارویی با مسائل و مشکلاتی که شهرهای امروز جهان با آن درگیر هستند، همانند انفجار جمعیت، بدی وضعیت رفت و آمد خودروها در خیابان و جاده‌ها، آلودگی هوا و محیط زیست، سیل مهاجران روستایی و ده‌ها و شاید صدها مساله دیگر، تنها با بهره‌گیری درست و بهینه از توان‌ها و استعدادها موجود در شهروندان شهرها در قالب برنامه‌های مشارکتی قابل دستیابی است (علوی تبار، ۱۳۷۹). در شهرهای کشورهای در حال توسعه، مسائل و مشکلات شهری بسیار بیشتر از شهرهای توسعه‌یافته است و هر گونه تجربه مفید در زمینه مشارکت مردمی در این دسته از کشورها، می‌تواند سرمشق و الگوی مدیران و برنامه‌ریزان کشور ایران قرار گیرد (همان، ۹۳).

آمریکا:

در نظام مدیریت شهری آمریکا شوراها که تجلی بارز مشارکت شهروندان در مدیریت شهرها هستند، نقش و اهمیت بسیار دارند. دو الگوی رایج شهرداری در آمریکا وجود دارد، ۱- الگوی شهردار قدرتمند ۲- الگوی شهردار ضعیف. در الگوی شهردار قدرتمند، شهردار

اختیارات و قدرت فراوان دارد و به تعبیری می‌توان گفت او مدیریت شهری را در اختیار کامل خود دارد. در الگوی شهردار ضعیف شهردار دارای قدرت و اختیارات زیادی نیست و اداره امور شهر بر عهده کمیسیون‌ها و هیأت‌هایی است که اعضای آنها یا منتخب مردم هستند یا آن که شورای شهر آنها را انتخاب کرده است. در این الگو شهردار باید تمامی انتصابات کارکنان شهرداری را با تأیید و تصویب اعضای شورای شهر انجام دهد. (علوی تبار، ۱۳۷۹) از دیگر تدابیری که در آمریکا برای جلب مشارکت مردم در برنامه‌ریزی شهری انجام شده، باید به نظرخواهی از شهروندان به شکل انفرادی و گروهی اشاره کرد.

آلمان:

در جمهوری فدرال آلمان شوراهای محلی به عنوان پایه‌های نظام اجتماعی مردم سالار محسوب می‌شوند. در این کشور همانند سایر کشورهای اروپایی، انتخابات عمومی در فواصل معین برای انتخاب اعضای شوراهای محلی برگزار می‌شود. در برخی شهرها ابزارهای جلب مشارکت مردمی در سطح ادارات محلی به شکل آگاهانه به کار گرفته شده و برخی دیگر نیز این ابزارها را با استفاده از اهرم قانون به شکل اجباری درآورده‌اند. در بعضی از ایالات به شهروندان حق آن داده شده است که در بعضی موضوعها شهرداریها را مجبور به پرسیدن آرای عمومی کنند. به عنوان مثال در شهر برلین برای آگاهی از نقطه نظرات شهروندان نهادی با عنوان تریبون مارزان (Plattform Mazahm) وجود دارد. این تریبون در توسعه خود بدل به جلسه ثابت تبادل نظر و اطلاعات شهروندان و متخصصان شده است.

ژاپن:

در کشور ژاپن اطلاع‌دهی به مردم نقش مهمی در سیاست جلب مشارکت‌های مردمی در مدیریت شهری دارد و بر مشارکت مردمی تأکید زیادی می‌شود. قانون اساسی ژاپن در این زمینه سند خوبی است. در مقدمه این قانون در بندهای زیر به گونه‌ای روشن تأکید بر حق مردم در تعیین سرنوشت خویش شده است.

- قدرت در اختیار مردم بوده و از آنها نشأت می‌گیرد.
- اعمال اختیارات از طریق نمایندگان برگزیده مردم است.
- آحاد افراد، بهره‌مند از مواهب و مزایای حکومت هستند.
- اعمال حاکمیت از طریق نمایندگان بر حق مردم است

در ژاپن حکومت مادر شهر توکیو در کنار دفتر برنامه‌ریزی اداری، دفتر اطلاعات وجود دارد که سازمان تصمیم‌گیری حکومت توکیو است دفتر اطلاعات از سه بخش تشکیل شده است:

سرویس مطبوعات؛

روابط عمومی؛

مدیریت مرکز اطلاع رسانی؛

در آگوست ۱۹۹۰ م، این دفتر ۱۴۱ نفر کارمند داشته و بودجه آن ۷/۵۶۴ بیلیون ین بوده است.

مالزی:

مالزی به عنوان یک کشور آسیایی که به شتاب گام‌های توسعه را پیموده است در زمینه مشارکت مردمی در تمامی زمینه‌ها، از جمله مدیریت تصمیم‌گیری شهری نیز اقدامات لازم را تا حد زیادی انجام داده است. نخستین بار که در تاریخ برنامه‌ریزی توسعه این کشور عنصر مشارکت مردم در اداره امور شهر و کشور مورد توجه قرار گرفت، سال ۱۹۷۶ و به هنگام تصویب قانون برنامه‌ریزی شهر و کشور بود براساس این قانون طرح ساختاری می‌باید با حضور نمایندگانی از سوی مردم انجام گیرد. در این کشور کمیته برنامه‌ریزی ایالتی موظف است تمامی اعتراضات و ایرادهایی را که مردم در رابطه با طرح ساختاری ارائه می‌کنند مورد توجه قرار دهد. در زمینه طرح‌های محلی نیز باید یک هیأت تحقیق محلی برای جمع‌آوری اعتراض‌های عمومی درباره طرح‌های محلی تشکیل شود. از این رو در مالزی عنصر مشارکت مردم در تهیه و اجرای طرح‌های ساختاری و محلی به خوبی دخالت دارد و هر دوی این طرح‌ها می‌باید براساس اظهارات عموم مردم تغییر یافته و یا اصلاح شوند.

فیلیپین:

طرح تأمین مسکن حداقل در فیلیپین برای محله توندو در مانیل طراحی شده بود. هدف اصلی این طرح افزایش کیفیت سکونت بود. برنامه‌های این طرح شامل ساخت معابر و گذرگاه‌ها، جابجایی مساکن به محل‌های مناسب در قالب شبکه‌بندی دوباره فضاهای مسکونی تأمین آب لوله کشی و شبکه فاضلاب و ساخت مراکز محله و مدارس بود. این طرح به بهره‌گیری از مشارکت مردمی به خوبی پیش رفت و اتمام یافت. از جمله دستاوردهای قابل توجه طرح مشارکت فعال ساکنان در کلیه موارد تصمیم‌گیری طرح بود. گروه‌های سازمان یافته محلی که از مردم ساکن تشکیل شده بودند در تمامی مراحل طرح شامل انتخاب استانداردهای مورد عمل، انتخاب منتفع شوندگان تعیین فرآیندهای اجرایی و فعالیت‌های ساختمانی مشارکت مؤثری داشتند.

پیشینه تحقیق

حکمت نیا (۱۳۹۳) تحلیل تاریخی از مشارکت شهروندان در اداره امور شهرهای ایران پرداخته است. مشارکت شهروندی در اداره امور شهری باعث بهبود کارایی، تخصیص هزینه‌ها به سوی اولویتهای اجتماعی و پروژه‌های زیر بنایی می‌گردد. بررسی‌های تاریخی نشان می‌دهد سابقه مشارکت شهروندی به دولت شهرهای یونان باستان بر می‌گردد که از آن تاریخ به بعد متأثر از حکومت‌ها و ایدئولوژیهای حاکم بر جامعه دچار تحولی عمیق شده است. در ایران نحوه اداره امور شهرها از ابتدای پیدایش حیات بشری به جز دوره سلوکیان تا اواخر دولت سلطنت پهلوی دوم شهرهای حکومتی یا شاهی بوده‌اند. به طوری که شهرها با اراده پادشاه‌ها اداره میشد. اگر چه انقلاب مشروطیت سرآغازی نوین در مشارکت شهروندی بود که قوانین انجمن ایالتی و ولایتی انجمن بلدیة و ... را به تصویب رساندند ولی شرایط فرهنگی اجتماعی ایران و عدم آمادگی ساختاری ایران برای پذیرش الگوهای دموکراتیک سبب شکست قوانین مذکور گردید. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ زمینه مناسبی فراهم گردید تا مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها مورد توجه اساتید قرار گیرد و قانون شوراها در آذرماه (۱۳۶۱) به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید شروع جنگ تحمیلی در طول ۸ سال و تحریم اقتصادی آمریکا در دوران بعد از جنگ زمینه را برای عملی کردن قانون شوراها تنگ تر کرد. تا اینکه با روی کار آمدن دولت خاتمی (۱۳۷۶) پروژه مشارکت شهروندی به چالش جدی فراخوانده شد. در سال ۱۳۷۷ اولین دوره انتخابات شوراها و در سال ۱۳۸۱

دومین دوره آن برگزار گردید که انتخاب شهردار و قانونگذاری در زمینه نارسایی های اجتماعی اقتصادی، عمرانی و فرهنگی از اهم وظایف این نهاد میباشد.

رضایی و همکاران (۱۳۹۳) ارزیابی مشارکت شهروندی و نقش آن در توسعه مدیریت شهری مطالعه ی موردی: شهر یزد امروزه بیشتر صاحب نظران حوزه مدیریت شهری، تجربه مدیریت متمرکز شهر را شکست خورده دانسته و آن را بدون مشارکت شهروندان ناموفق ارزیابی می کنند. از این رو جلب مشارکت شهروندان یکی از دغدغه های اصلی مدیریت های نوین شهری محسوب می شود. نتایج این پژوهش بیانگر متوسط بودن سطح مشارکت پذیری شهروندان یزدی بوده که تغییرات آن با استفاده از عواملی نظیر جنسیت، وضعیت شغلی، آگاهی و اطلاعات درباره امور شهری، انتظار پاداش از مشارکت، عضویت انجمنی، سابقه سکونت در محله و علاقه و تمایل به آن تبیین می شود. از راهبردهای آن می توان به استفاده از مشارکت جاری و مستمر افراد در پروژه ها و طرحهای توسعه، برگزاری جلسات مدیران شهری با شهروندان در زمان های خاص و مکان های جمعی، جلب مشارکت مردم از طریق آشکار نمودن مزایای مشارکت و به فعلیت رساندن نظرات آنان در مدیریت شهری اشاره نمود.

میرزایی (۱۳۹۴) تحلیل مشارکت مردمی در مدیریت محله های شهری (مطالعه موردی منطقه ۱ محله اوین) در حال حاضر بسیاری از دست اندرکاران امور شهری بازنگری در شیوه های مدیریت شهری را ضروری میدانند علی رغم پیشینه طولانی شهر نشینی و وجود الگو های سنتی در ایران پیروی از الگوهای متمرکز برنامه ریزی و مدیریتی امکان دخالت و مشارکت شهروندان را در اداره امور شهرها نداده است. روش تحقیق پژوهش حاضر، اسنادی و پیمایشی بوده و از ابزار پرسشنامه و مطالعات کتابخانه ای و مصاحبه برای گردآوری اطلاعات استفاده شده است. برای تحلیل یافته های پژوهش از نرم افزار SPSS و طیف مطلوبیت چهار بخشی نانلی و به منظور قضاوت فرضیات از آزمون t تک نمونه استفاده شده است.

روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر روش شناسی بر اساس هدف از نوع بنیادی نظری و کیفی است. چارچوب نظاری این تحقیق بر مبنای نظریه های مشارکت باشد و بر اساس ماهیت از نوع روش تو صیفی - تحلیلی است. داده ها از طریق مطالعات کتابخانه ای - اسنادی گردآوری شده است.

نتیجه گیری

تجربه نشان داده است که مشارکت مردمی در اداره امور شهری باعث بهبود کارآیی، تخصیص هزینه به سوی اولویتهای اجتماعی و پروژه های زیربنایی می گردد. مشارکت مردمی که نوعی تمرکزگرایی در اداره امور میباشد باعث افزایش توسعه انسانی و عامل برابری و

تحقق عدالت اجتماعی - سیاسی می گردد. بررسی تاریخی صورت گرفته نشان میدهد که سابقه مشارکت شهروندی در اداره امور به یونان باستان بر می گردد که از آن تاریخ به بعد این پدیده متأثر از حکومت ها و ایدئولوژی های حاکم بر جامعه دچار تحولی شدید شده است. به طوری که امروزه با ظهور پدیده جهانی شدن مشارکت مردمی به عنوان واکنشی در برابر سیستم های حکومتی نقش مهمی را در شهرها ایفا می نماید. امروزه مشارکت شهروندی جهت نیل به توسعه پایدار اجتماعی و برآورد نمودن اهداف مهم ملی دولتها نقش سازنده ای را ایفا میکند. مشارکت شهروندان در امور مختلف شهری مزایای متعددی مانند تقویت سرمایه اجتماعی، رضایتمندی، تقویت جامعه مدنی و ... را به همراه دارد و از شروط دستیابی به توسعه پایدار شهرهای امروزی است. در راستای ارتقای سطح مشارکت شهروندان در مدیریت شهری، راهکارها و راهبردهای متعددی تجویز شده که لازمه آنها بررسی وضعیت مشارکت شهروندان در مدیریت شهری و شناسایی عوامل تأثیرگذار بر آن است. سطح مشارکت پایین شهروندان در مدیریت شهری را میتوان در عوامل مختلفی از جمله ضعف مدیران شهری و قوانین و مقررات مربوطه به انتخاب مدیران، کم توجهی شهروندان و ... نسبت داد. با فراهم شدن بستر شناختی لازم از مشارکت شهروندان در مدیریت شهری، در مرحله بعد، عوامل مرتبط و مؤثر بر سطح مشارکت آنها شناسایی شده اند.

منابع

۱. حکمت نیا (۱۳۹۳) تحلیل تاریخی از مشارکت شهروندان در اداره امور شهرهای ایران
۲. رضایی، محمد رضا، غفورزاده، مجتبی، جعفری نصب، حسین، حسینی، سید مصطفی (۱۳۹۳) ارزیابی مشارکت شهروندی و نقش آن در توسعه مدیریت شهری مطالعه ی موردی: شهر یزد اولین کنگره تخصصی مدیریت شهری و شوراهای شهر
۳. شاهمرادی، یاسین، "تحلیل فضایی مشارکت در محلات شهری نمونه موردی درکه، دزاشیب، نیاوران" پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی. ۱۳۹۲
۴. علوی تبار، علیرضا، "بررسی الگوی مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها تجارب جهانی و ایران، جلد اول، تهران، انتشارات سازمان شهرداری های کشور، ۱۳۷۹.
۵. صراف، مظفر، "چالش های مدیریت شهری و ضرورت توسعه اجتماعات محلی"، کارگاه آموزشی ویژه شهرداران شهرهای بیش از صد هزار نفر، شهر همدان. ۱۳۹۱
۶. طوسی، محمد علی، "مشارکت در مدیریت و مالکیت"، مرکز آموزش مدیریت دولتی، تهران ۱۳۷۰.
۷. عبدالهی، مجید، صراف، مظفر و توکلی نیا، جمیله، "بررسی نظری مفهوم محله و باز تعریف آن با تأکید بر شرایط محله های شهری ایران، پژوهش های جغرافیایی انسانی، شماره ۱۲ تابستان. ۱۳۸۹
۸. کوشکی، فردین "مشارکت شهروندی و توسعه مدیریت پایدار شهری" پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۱.
۹. -کریمی، سرگل، "نقش مدیریت محلی و شورایی ها در توسعه پایدار محلی نمونه موردی: محله اوین"، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده علوم زمین، ۱۳۸۸.
۱۰. میرزایی (۱۳۹۴) تحلیل مشارکت مردمی در مدیریت محله های شهری (مطالعه موردی منطقه ۱ محله اوین)
۱۱. یاری حصار، ارسطو، "شورایاری رویکردی نو به مدیریت محلی" تهران، ۱۳۹۰.

Investigating the history of citizens' participation in Iran and the world

Fatemeh Kolaei

Audiovisual expert of cultural, social and sports organization of Shiraz municipality.

Abstract

Nowadays, most experts in the field of urban management consider the experience of centralized city management to be a failure and evaluate it as unsuccessful without the participation of citizens. Therefore, attracting the participation of citizens is considered one of the main concerns of modern urban management. The growing trend of the Shini city and the expansion of urbanism and the complexity of the urban society system are among the factors that have increased the need for citizens' participation in urban management, so taking advantage of people's participation and their role in the process of urban management is one of the most necessary changes that It should be considered in the urban planning system. Therefore, in this research, considering the importance and undeniable role of citizens' participation in the formation and life of what is called the city, in order to succeed in this path, knowing the experiences of Iran and other countries can help to plan better in this field, hence this This research examines the history of participation in Iran and the world.

Keywords: popular participation, participation in Iran, participation in the world